

Vrije
Universiteit
Brussel

ICRH
International Centre
for Reproductive
Health
WHO Collaborating Centre

Wetenschappelijk fenomeenonderzoek naar eegerelateerd geweld in België. Eindrapport

Onderzoekers: Anke Van Vossle, Universiteit Gent
Elli Gilbert, Vrije Universiteit Brussel

Promotoren: Prof. Dr. Gily Coene, Vrije Universiteit Brussel (coördinator)
Dr. Els Leye, Universiteit Gent
Prof. Dr. Jan Snacken, Vrije Universiteit Brussel
Prof. Dr. Kristel Beyens, Vrije Universiteit Brussel

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van het:

INSTITUUT VOOR
DE GELIJKHEID
VAN VROUWEN
EN MANNEN

INSTITUT
POUR L'ÉGALITÉ
DES FEMMES
ET DES HOMMES

Conclusie en Aanbevelingen

De doelstellingen van dit onderzoek zijn het in kaart brengen en contextualiseren van de diverse verschijningsvormen van eergerelateerd geweld en het documenteren van goede praktijken van aanpak van dit fenomeen, met het oog het formuleren van aanbevelingen voor de Belgische context.

Op basis van dit verkennende onderzoek kunnen geen algemene uitspraken gedaan worden over de prevalentie van eergerelateerd geweld in België. Wel stellen we vast dat in de onderzochte sectoren diverse vormen van eergerelateerd geweld worden aangeduid en herkend.

In binnen- en buitenland bestaat nog heel wat discussie over wat eergerelateerd geweld precies inhoudt en hoe het zich onderscheidt van andere vormen van intrafamiliaal en gendergerelateerd geweld. Ook in de wetenschappelijke literatuur vinden we verschillende omschrijvingen terug. Dit heeft zowel te maken hebben met de verschillende theoretische kaders en invalshoeken die worden gehanteerd als met de complexiteit en het dynamische karakter van de problematiek, meer in het bijzonder in de migratiecontext. De betekenis en relevantie van eer in de alledaagse leefwereld hangt immers samen met bijvoorbeeld de sociale en economische situatie van migranten en minderheidsgroepen. Betekenissen van eer zijn binnen gemeenschappen onderhevig aan evolutie en interne contestatie. In dat opzicht kan er geen sprake zijn van een transponeren van tradities uit het herkomstland, maar veeleer van een herinterpretatie van culturele en traditionele waarden en opvattingen binnen identiteitsprocessen en gezins- en gemeenschapsstructuren in de migratiecontext.

Deze complexiteit en dynamieken laten niet toe om een eenduidige definitie op te stellen. We stellen ook vast dat in de praktijk het label eergerelateerd geweld dikwijls te gemakkelijk wordt toegevoegd aan zaken die niet noodzakelijk eergerelateerd zijn, zoals intrafamiliaal geweld in gezinnen met een migratieachtergrond. De link die het concept legt tussen enerzijds een culturele notie als 'eer' en anderzijds geweldpleging wordt door minderheidsgroepen vaak als stigmatiserend ervaren. Daarom is het erg belangrijk om het label 'eergerelateerd geweld' met de nodige voorzichtigheid te hanteren en om personen uit minderheidsgroepen hierbij voldoende te consulteren.

Vanuit pragmatisch oogpunt en met het oog op een adequate hulpverlening is het echter van belang om tot een zekere begripsafbakening te komen. De meeste actoren zijn het er immers over eens dat eergerelateerd geweld een specifieke aanpak kan vergen. Het niet erkennen van de specificiteit van deze geweldvormen kan leiden tot een onvoldoende inschatting van de ernst van de problematiek, tot een escalatie van geweld en tot een inadequate bescherming van de kinder- en vrouwen/mensenrechten.

Een gedegen kennis van en inzicht in de dynamiek van eergerelateerd geweld bij sleutelactoren is dan ook fundamenteel om te kunnen bepalen wanneer eer al dan niet een rol speelt en de aanpak daarop af te stemmen. Het ondersteunen van initiatieven die individuen en organisaties engageren in bewustwordings- en veranderingsprocessen binnen de gemeenschappen is evenzeer van belang. Daarnaast is het ook noodzakelijk om een omvattende benadering en strategie uit te werken, waarbij op diverse vlakken gecoördineerde acties worden ondernomen, met name op gebied van sensibilisering en preventie, de bescherming, opvang en nazorg voor slachtoffers en vervolging en begeleiding van daders. Het uitwerken van samenwerkingsverbanden tussen diverse sectoren die met eergerelateerd geweld te maken krijgen (onderwijs, hulpverlening, politie en justitie, gezondheidszorg, minderhedenorganisaties, lokaal beleid) en de betrokken gemeenschappen is daarbij van groot belang.

Verschillende instrumenten die in het buitenland geïmplementeerd zijn kunnen ook nuttig zijn in een Belgische context, zoals het systeem van Rode Vlaggen, het gebruik van een checklist, het opzetten van een ketenaanpak, het ontwikkelen van risicoscreening-instrumenten, het uitbrengen van handleidingen voor professionals, het organiseren van specifieke opvang voor slachtoffers van eergerelateerd geweld, het inrichten van een doorstroomhuis, etc. Toch is het aangewezen om deze instrumenten, benaderingen en initiatieven niet zonder meer te transponeren naar de Belgische context, maar rekening te houden met contextgebonden factoren: de migratiegeschiedenis, het politieke klimaat, de visie op het migratie- en integratiebeleid, bestaande structuren van

hulpverlening, de specifieke institutionele en staatsorganisatie van België, enz..

Hieronder formuleren we een aantal aanbevelingen betreffende de aanpak en het beleid rond eengerelateerd geweld in België. Deze vraag stond centraal in de focusgroepen, waarbij aan individuen, professionelen en vertegenwoordigers van minderheidsorganisaties is gevraagd de voor hen drie belangrijkste prioriteiten te formuleren betreffende de aanpak van eengerelateerd geweld.

1. Algemeen

1.1. Definiëring: een pragmatische visie

Hoewel men er ook in Nederland op wijst dat het moeilijk is om eenzelfde definitie te hanteren die toepasbaar is op verschillende groepen en ook praktisch bruikbaar is binnen verschillende sectoren, wordt de werkdefinitie van Ferwerda & van Leiden vaak gehanteerd. Deze definitie is ook het meest bekend bij diverse actoren in België. In dit onderzoek zijn we vertrokken van deze Nederlandse werkdefinitie, maar we stellen op basis van deze studie enkele aanpassingen voor. We hebben gestreefd naar een werkdefinitie waarbij enerzijds de nadruk wordt gelegd op het herkennen van diverse uitingsvormen van eengerelateerd geweld en het detecteren van risico's voor escalatie. Anderzijds willen we ook een specifiek kenmerk centraal stellen, dat onder meer tijdens de interviews door een meerderheid aan respondenten als karakteristiek voor eengerelateerd geweld naar voor is geschoven, met name het feit dat er in vele gevallen (hoewel niet altijd) meerdere daders (en eventueel meerder slachtoffers) bij een zaak kunnen betrokken zijn. De term 'collectieve mentaliteit' die door Ferwerda en Van Leiden wordt gebruikt, leek ons minder opportuun omdat het een eerder essentialistische interpretatie van het eerbegrip suggereert.

We stellen hieronder een alternatieve werkdefinitie voor, die als uitgangspunt kan dienen voor verdere discussie. Een omschrijving dient immers in de eerste plaats een instrument te zijn die toelaat om in de praktijk een beter inzicht te verwerven en op een meer adequate manier om te gaan met het fenomeen:

“De term ‘eengerelateerd geweld’ verwijst naar een continuüm van geweldsvormen waarbij het voorkomen of het herstellen van een schending van de seksuele en familiale eer - waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te geraken – het hoofdmotief vormt. Het kan daarbij gaan om de eer van een individu, de familie of de gemeenschap en het geweld kan uitgaan of ondersteund worden door meerdere personen en gericht zijn op meerdere slachtoffers.”

Het is bijzonder belangrijk dat de omschrijving door diverse actoren kan gedragen worden. Initiatieven die verschillende actoren op regelmatige basis rond de tafel brengen (zoals de rondetafels en de werkgroep eengerelateerd geweld georganiseerd door VZW Zijn) zijn in dat opzicht bijzonder belangrijk.

Een andere mogelijkheid is het hanteren van een dubbele terminologie. Omwille van de beladenheid van de term kunnen campagnes of interventies gericht op ‘eengerelateerd geweld’ binnen minderheidsgroepen en gemeenschappen een eerder contraproductief effect hebben en is het beter te spreken over ‘intrafamiliaal geweld’. In de context van beleidsontwikkeling en een professionele aanpak kan het daarentegen wel aangewezen zijn om expliciet te verwijzen naar ‘eengerelateerd geweld’.

1.2. Het bestaande aanbod toegankelijker maken en interculturaliseren

Eerder dan het uitwerken van specifieke (nieuwe) structuren gericht op eengerelateerd geweld wordt vanuit diverse hoeken – ook vanuit de minderheidsgroepen zelf - de nadruk gelegd op het toegankelijker maken van het bestaande aanbod en het voeren van een integraal diversiteitsbeleid in diverse sectoren. Het lijkt ons eveneens aangewezen om in de eerste plaats gebruik te maken van het bestaande hulpverleningsaanbod in België. We denken hierbij in eerste instantie aan voorzieningen gericht op intrafamiliaal geweld en/of partnergeweld. In Vlaanderen denken we dan bijvoorbeeld aan het netwerk van de Centra Algemeen Welzijnswerk (CAW's) voor Vlaanderen en Nederlandstalig Brussel, het 'Centre de Prevention des Violences Conjugales et Familiales' voor Franstalig Brussel en de 'Centres de Planning familial' voor Wallonie. Het is daarbij wel van belang na te gaan of het bestaande hulpverleningsaanbod toegankelijk is voor diverse bevolkingsgroepen en voldoende aansluit bij de specifieke noden van slachtoffers van eengerelateerd geweld.

Hulpverleningsinitiatieven zijn vaak nog te hoogdrempelig voor een divers cliënteel en deskundigen zijn vaak niet voldoende gevormd om adequaat te kunnen omgaan met deze diversiteit. Anonieme opvang is nu enkel voorhanden in vluchthuizen voor vrouwen. Wat minderjarigen betreft stelt zich daardoor een duidelijk probleem. De nood en de wijze waarop anonieme opvang voor minderjarigen best kan georganiseerd worden moet verder worden onderzocht. Ouders zijn in immers in regel ook aansprakelijk voor de minderjarige en hebben recht op informatie.

1.3. Naar een integraal beleid en een multi-sectoriële samenwerking op lokaal niveau (opbouwen ketensamenwerking)

Een efficiënte aanpak vereist een integrale benadering op beleidsniveau waarbij gelijktijdig op verschillende terreinen wordt ingezet, zowel op het vlak van preventie, als sociale en medische opvang, als op het vlak van de politionele en justitiële reactie. We pleiten ervoor drie 'B's' voorop te stellen, namelijk bewustmaking, bescherming en bestraffing, met een evenwichtige verdeling van aandacht en werkmiddelen tussen de verschillende domeinen.

Om situaties van eengerelateerd geweld tijdig te detecteren en op gepaste wijze te kunnen intervenieren is een systeem van samenwerking tussen verschillende sectoren noodzakelijk. In België is er in de eerste plaats nood aan meer communicatie tussen en binnen de verschillende sectoren, zodat de overdracht van informatie correct verloopt en er beter kan samengewerkt worden. Een betere samenwerking voorkomt parallelle (of overlappende) werkingen van verschillende hulp- en dienstverlenende instanties binnen eenzelfde probleemsituatie en laat toe de meest geschikte interventie zorgvuldig te selecteren. Naar analogie van het Nederlandse model stellen we een ketenaanpak voor waarbij verschillende organisaties op lokaal niveau een casussamenwerking organiseren. Hierbij moet een duidelijke taakomschrijving worden opgesteld voor de verschillende betrokken partnerorganisaties en moet vastgelegd worden wie de 'ketenregie' voor zijn rekening neemt.

1.4. Gegevensuitwisseling optimaliseren

Om een sectoroverschrijvende samenwerking mogelijk te maken en om in situaties van gevaar de noodzakelijke stappen te kunnen ondernemen, is er nood aan een uitwisseling van gegevens. In de praktijk wordt aangegeven dat het beroepsgeheim hierbij een belemmering vormt. De wetgeving stelt dat men in beginsel geen informatie mag uitwisselen, maar voorziet ook in enkele uitzonderingen waarbij men zich kan beroepen op een zogenaamd spreekrecht. In een huidig wetsontwerp wil men het spreekrecht dat nu in de wet wordt gespecificeerd naar minderjarigen uitbreiden naar personen die zich in een kwetsbare positie bevinden. In de mate dat meerderjarige slachtoffers van eengerelateerd geweld zich in een dergelijke positie bevinden zou men zich dus voortaan ook op dit spreekrecht kunnen beroepen.

Het beroepsgeheim heeft als doel de privacy van personen te beschermen, maar kan in conflict komen met de (morele en wettelijke) plicht om hulp te bieden aan personen in nood. In concrete situaties moet een morele afweging worden gemaakt, waarbij de veiligheid en de integriteit van het slachtoffer primeert. Om die reden wordt ook in deontologische codes van hulpverleners op dit aspect ingegaan en wordt meestal aangeraden om beslissingen hieromtrent te nemen in teamverband of multidisciplinair overleg. Wat minderjarigen betreft stelt zich het probleem welke informatie aan de ouders of voogd moet worden meegedeeld. Ook hier gaat het over een afweging tussen de bescherming van de privacy van de jongere en de aansprakelijkheid van de ouders. Het beroepsgeheim, volgens art. 458 van het Belgisch Strafwetboek, impliceert dat personen met bepaalde functies niets mogen bekendmaken van wat hen in hun functie is verteld, tenzij zij geroepen worden om in rechte getuigenis af te leggen of indien de wet hen verplicht die geheimen bekend te maken. In deze gevallen hebben personen met een beroepsgeheim wel het recht om informatie te openbaren, maar zijn ze hiertoe niet verplicht. Men heeft dus een spreekrecht maar ook een zwijgrecht. Artikel 458bis voegt daaraan toe dat eenieder, die uit hoofde van zijn staat of beroep houder is van geheimen en die hierdoor kennis heeft van een ernstig misdrijf gepleegd op een minderjarige het misdrijf ter kennis brengen van de procureur des Konings, op voorwaarde dat hij het slachtoffer heeft onderzocht of door het slachtoffer in vertrouwen werd genomen, er een ernstig en dreigend gevaar bestaat voor de psychische of fysieke integriteit van de betrokkene en hij deze integriteit zelf of met hulp van anderen niet kan beschermen. Ook hier gaat het om een spreekrecht en niet om een spreekplicht.

Het artikel 458bis voorgesteld door het voornoemde wetsontwerp bepaalt:

Eenieder, die uit hoofde van zijn staat of beroep houder is van geheimen en hierdoor kennis heeft van een misdrijf zoals omschreven in de artikelen 372 tot 377, 392 tot 394, 396 tot 405ter, 409, 423, 425 en 426, gepleegd op een minderjarige of op een persoon die kwetsbaar is ten gevolge van zijn leeftijd, zwangerschap, een ziekte dan wel een lichamelijk of geestelijk gebrek of onvolwaardigheid kan, onverminderd de verplichtingen hem opgelegd door artikel 422bis, het misdrijf ter kennis brengen van de procureur des Konings, hetzij wanneer er een ernstig en dreigend gevaar bestaat voor de fysieke of psychische integriteit van de minderjarige of de bedoelde kwetsbare persoon en hij deze integriteit niet zelf of met hulp van anderen kan beschermen, hetzij wanneer er aanwijzingen zijn van een gewichtig en reeel gevaar dat andere minderjarigen of bedoelde kwetsbare personen het slachtoffer worden van de in voormelde artikelen bedoelde misdrijven en hij deze integriteit niet zelf of met hulp van anderen kan beschermen.

44 Volgens art. 422 bis van het Strafwetboek is men strafbaar als men verzuimt hulp te verlenen of te verschaffen aan iemand die in groot gevaar verkeert, hetzij hij zelf diens toestand heeft vastgesteld, hetzij die toestand hem is beschreven door degenen die zijn hulp inroepen. De straffen worden bovendien nog verhoogt als het slachtoffer minderjarig is.

Het beroepsgeheim belet ook niet dat gegevens kunnen worden uitgewisseld, op voorwaarde dat de persoon daar mee akkoord gaat. In geval van eengerelateerd geweld dient het uitwisselen van informatie naar de ouders toe te worden afgewogen tegenover het mogelijke gevaar voor de fysieke of psychische integriteit van de minderjarige.

Of een verdere aanpassing van de wetgeving noodzakelijk is om bijvoorbeeld een meldsysteem naar Nederlands model in te voeren, behoort niet tot het kader van dit onderzoek. De Belgische wetgeving voorziet niet expliciet in een meldplicht, maar wel in een plicht om hulp ver te lenen in noodsituaties, die in het bijzonder geldt voor hulpverleners. Wat we op basis van dit onderzoek wel kunnen signaleren is dat er heel wat onduidelijkheid heerst op het terrein over de reikwijdte en implicaties van het beroepsgeheim in situaties waarin de veiligheid van een persoon in gevaar is. Dit zou dan ook in vormen rond eengerelateerd geweld uitdrukkelijk aan bod moeten komen.

1.5. Centralisering van expertise

Onvoldoende kennis en inzicht in eerge relateerd geweld komt als belangrijk aandachtspunt naar voor in deze studie. Gezien de complexiteit en specificiteit van de problematiek is het aangewezen een centraal aanspreekpunt te voorzien die de nodige expertise verzamelt, opbouwt en verspreidt en professionelen in concrete situaties kan ondersteunen. Naar analogie met buitenlandse voorbeelden kan een expertisecentrum een platform zijn voor vorming en opleiding, beleidsadvies, onderzoek en monitoring en evaluatie. Een dergelijk expertisecentrum heeft een ondersteunende en adviserende rol en werkt wederzijdse samenwerkingsverbanden uit met verschillende sectoren zodat ervaringen, goede praktijken en knelpunten kunnen worden opgenomen in vormen van intermediairen en beleidsadvies. Omwille van significante overeenkomsten in de problematiek kan er voor geopteerd worden om een dergelijke expertise te integreren in een breder expertisecentrum met betrekking tot intrafamiliaal geweld, gedwongen huwelijken en genitale verminking. Het centrum kan zo aansluiten bij de verschillende categorieën die geïdentificeerd worden in het 'Nationaal Actieplan Geweld ter Bestrijding van Partnergeweld en Andere Vormen van Intrafamiliaal Geweld 2010-2014'.

Een andere mogelijkheid is het integreren van een expertisecentrum binnen een bestaande structuur voor huiselijk geweld, bijvoorbeeld het 'Steunpunt Algemeen Welzijnswerk' of de 'Federation de Centres de Planning familiale'. Op die manier verlaagt men de drempel en verhindert men stigmatisering ten aanzien van minderhedengemeenschappen door te verwijzen naar intrafamiliaal geweld in plaats van te spreken over 'specialisten in eerge relateerd geweld'. Aan dit expertisecentrum zou een hulplijn verbonden kunnen worden waar zowel hulpverleners als slachtoffers terecht kunnen met vragen over eerge relateerd geweld en de beschikbare hulpverlening. (Mogelijke) slachtoffers zou men de mogelijkheid kunnen geven om anoniem informatie in te winnen (naar analogie met de bestaande 'ligne verte' voor slachtoffers van partnergeweld in Wallonie).

Belangrijk is dat een centralisering van expertise ook actief investeert in de koppeling en uitwisseling van bestaande informatie en expertise in centra zoals Ella (gender en ethniciteit), Sensoa, academische onderzoekscentra op gebied van gender, diversiteit en migratie en het Commissariaat Generaal voor de Vluchtelingen dat eveneens over relevante expertise en documentatie beschikt in het kader van de behandeling van gendergebonden asielaanvragen.

1.6. Aandacht voor specifieke en kwetsbare groepen

Bepaalde personen zijn extra kwetsbaar voor eerge relateerd geweld, of lopen het risico onzichtbaar te zijn voor hulpverlening of opvang. We denken daarbij aan mannelijke slachtoffers, mensen uit de holebi-gemeenschap, mensen met een (verstandelijke) handicap en rondreizende gemeenschappen zoals sommige Roma-groepen. Het is belangrijk ook aan deze groepen voldoende aandacht te besteden in het beleid. Bij het consulteren en engageren van personen uit minderheidsgroepen en vertegenwoordigers van gemeenschappen is het evenzeer van belang om oog te hebben voor de onderlinge diversiteit en de verschillende machtsposities binnen gemeenschappen. Gezien de gender- en generationele dimensie van de problematiek is het van cruciaal belang om vrouwen en jongeren in consultatie en overleg te betrekken.

2. Preventie/sensibilisering

2.1. Sensibilisering van eerstelijnswerkers

Een aantal sectoren en diensten dienen specifiek gesensibiliseerd te worden inzake eengerelateerd geweld, omdat zij de meest aangewezen personen zijn naar preventie, signalering en detectie toe. Het onderwijs speelt een belangrijke rol, alsook huisartsen en gynaecologen. Daarnaast is het belangrijk dat de medewerkers van alle vormen van hulpverlening met een lage toegangsdrempel (Jongeren Adviescentra, Federation Info Jeunes, Centra voor Algemeen Welzijn, Centre de Prevention de Violences Conjugales et Familiales, Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg, l'Institut Wallon pour la sante mentale, enz.) voldoende gesensibiliseerd worden. Ook binnen de lokale politie is er nood aan sensibilisering, in het bijzonder bij wijkagenten. Het belang van sensibilisering van de eerstelijnsmedewerkers wordt kracht bijgezet door het belichten van de Engelse 'one chance rule', die benadrukt dat men mogelijk maar een kans heeft om met het slachtoffer te praten, en dus maar een kans om een leven te redden.

Er dient nagegaan te worden op welke manier de sensibilisering het best plaatsvindt, afhankelijk van de behoeften van de verschillende sectoren. Hiertoe is een situatieanalyse per sector noodzakelijk.

2.2. Sensibilisering binnen de gemeenschap

Minstens even belangrijk is het thema bespreekbaar maken binnen de betrokken gemeenschappen. Daartoe is er nood aan een uitgebreide sensibilisering, die best geïnitieerd en georganiseerd wordt door - of minstens in samenwerking met - bijvoorbeeld zelforganisaties, lokale socio-culturele verenigingen of rolmodellen en sleutelfiguren binnen de gemeenschappen. Dit kan onder meer gebeuren aan de hand van theaterstukken, films- of debatavonden. Het aanbrengen van thema's als opvoeding, genderspecifieke rolpatronen, relaties, seksualiteit, seksuele oriëntatie en partnerkeuze kan een ingang bieden om aspecten van eengerelateerd geweld bespreekbaar te maken. Ook campagnes rond huwelijksmigratie of huwelijksdwang lenen zich hiertoe. Belangrijk is een goede toonzetting, de boodschap mag niet belerend of stigmatiserend overkomen. Sleutelfiguren of ervaringsdeskundigen binnen gemeenschappen zijn beste geplaatst om taboes te doorbreken en bepaalde thema's bespreekbaar te maken. Daarom is het belangrijk om dergelijke contacten, netwerken en engagementen lokaal op te bouwen en beleidsmatig te ondersteunen.

2.3. Preventiecampagnes op scholen

In het reguliere onderwijs is er ruimte om te werken rond thema's als relaties, seksualiteit, geweld, rolpatronen, enz. (cf. vakoverschrijdende eindtermen). Het is belangrijk om deze 'themawerking' niet op bepaalde groepen te richten maar algemeen en cultuuroverschrijdend te houden, om stigmatiseringsprocessen te voorkomen. Daarnaast is het ook erg belangrijk om te voorzien in een contactpersoon met voldoende kennis en ervaring inzake eengerelateerd geweld in geval iemand een individueel gesprek of hulp wil over dit thema's. Nieuwe sociale media kunnen eveneens gebruikt worden om scholieren de kans te geven op een discrete manier in contact te komen met hulpverleners. Extra aandacht zou besteed moeten worden aan groepen die via scholen niet gemakkelijk bereikt kunnen worden. Bij Roma worden meisjes soms op vroege leeftijd van school gehouden. Zij worden dus minder goed bereikt door preventiecampagnes, terwijl zij net kwetsbaar zijn voor bijvoorbeeld gedwongen huwelijken. Onderwijs en preventiecampagnes naar hen toe brengen door middel van mobiele scholen zou een oplossing kunnen zijn. Educatief materiaal zoals de Roma-koffer, die leerkrachten en leerlingen beter bekend maken met de Romacultuur, kunnen vooroordelen verminderen en integratie bevorderen. Hierdoor kunnen leerkrachten ook makkelijker signalen opvangen, en kunnen (mogelijke) slachtoffers eerder geneigd zijn over problemen te praten. Ook hier is het zeer belangrijk om dergelijke campagnes op te zetten in nauwe samenwerking met leden van de betrokken doelgroepen, verenigingen en organisaties.

2.4. Inburgering

Verskillende respondenten opperen de idee om een uitgebreide inburgeringscursus te voorzien voor alle nieuwkomers. Een inburgeringscursus biedt een goede gelegenheid om nieuwkomers in te lichten over hun rechten en plichten, relevante wetgeving en het systeem van hulpverlening zodat zij op de hoogte zijn waar zij terecht kunnen voor een bepaalde dienstverlening. De verplichting houdt voor kwetsbare migrantenvrouwen een vorm van empowerment in, omdat zij op die manier in contact kunnen komen met de samenleving en zo uit de anonimiteit kunnen treden. Tijdens zo'n cursus kan bovendien informatie gegeven worden over seksualiteit en relatievorming. Momenteel bestaat in Vlaanderen reeds een verplichte inburgeringscursus. In Brussel hebben nieuwkomers de keuze om een dergelijke cursus te volgen of niet.

3. Signalering en detectie

3.1. Rode Vlaggen en Checklist

'Rode Vlaggen' of waarschuwingssignalen die kunnen duiden op de aanwezigheid van eengerelateerd geweld in een bepaalde zaak, zoals in Nederland toegepast binnen de politie en in het VK binnen het Openbaar Ministerie, kunnen ertoe bijdragen dat casussen van eengerelateerd geweld beter (h)erkend worden en dus adequater afgehandeld worden. Naar aanleiding van een Rode Vlag kan men op basis van een checklist of vragenlijst vaststellen of er een eengerelateerde component aanwezig is, wat nuttig kan zijn om escalatie of herhaling van geweld te voorkomen. Nochtans wordt erop gewezen dat een dergelijke lijst enkel nuttig kan zijn indien met verschillende factoren rekening wordt gehouden. Eerst en vooral zal dit slechts efficiënt zijn indien er tegelijkertijd gewerkt wordt aan professionalisering van de medewerkers die deze systemen moeten toepassen. Zij moeten gevormd worden in interculturele communicatie en intrafamiliaal geweld in het algemeen, en eengerelateerd geweld in het bijzonder. Bovendien dient er rekening gehouden te worden met de verschillen tussen migranten en minderheidsgroepen, zodat de lijst geen homogeniserend en stigmatiserend effect heeft. Ook binnen het onderwijs of de gezondheidszorg kan het nuttig zijn over instrumenten te beschikken om signalen van eengerelateerd geweld te herkennen.

3.2. Referentiepersoon bij de politie en magistratuur

Enkele politiediensten in België werken met een of enkele agenten die aangesproken worden in 'multiculturele' zaken. Deze agenten bemiddelen waar nodig en hebben een vertrouwensband opgebouwd met de gemeenschappen. Ze zijn gekend door de gemeenschappen en investeren tijd in het opbouwen van vertrouwen en onderhouden van contacten. Op die manier komen leden van de gemeenschappen sneller naar hen toe wanneer er problemen zijn en hebben deze agenten meer gezag wanneer zij dienen te intervenieren en/of bemiddelen. Het lijkt ons interessant binnen lokale politiediensten in steden minstens een medewerker hiervoor aan te stellen. Het kan ook nuttig zijn binnen de politie tussenfiguren te hebben, zoals bijvoorbeeld de (Antwerpse) Jeugdbrigade. Zij vormen een onderdeel van de politie en werken met jongeren die een misdrijf gepleegd hebben of die zich in een problematische thuissituatie bevinden. Zij kunnen terugkoppelen naar justitie, maar zijn dit niet verplicht, waardoor zij ook bemiddelend en preventief kunnen optreden.

We kunnen ons aansluiten bij de aanbeveling van de Dienst Strafrechtelijk Beleid om ook op het niveau van de magistratuur referentieambtenaren of referentiemagistraten aan te stellen, die kunnen worden ingezet bij de opmaak van samenwerkingsprotocollen (Taymans et al., 2011 : 143)

3.3. Deskundigheidsbevordering van hulp- en dienstverlening

Omdat hulp- en dienstverleners momenteel weinig tot geen kennis hebben van eengerelateerd geweld en aangezien een beperkte kennis hiervan wel noodzakelijk is om correct en vooral escalatievermijdend te werken, is vorming van professionelen onontbeerlijk. Deze specifieke vorming dient afgestemd te zijn op de behoeften en de werking van elke dienst binnen de verschillende sectoren en kan aangeleverd worden door het (nog op te richten) expertisecentrum. Een dergelijke vorming kan ertoe bijdragen dat situaties van eengerelateerd geweld tijdig worden gedetecteerd, dat het risico op escalatie correct kan worden ingeschat en dat men kiest voor zo adequaat mogelijke interventies.

‘Met verstand van zaken!’, de handreiking voor de vrouwenopvang bij de aanpak van eengerelateerd geweld, is een voorbeeld van een nuttig instrument voor deskundigheidsbevordering. Deze handreiking is gebaseerd op praktijkervaringen, en geeft zeer nuttige informatie over signalen en risicofactoren, inzichten in de reden waarom cliënten op een bepaalde manier reageren, stroomschema’s, stappenplannen, en concrete tips omtrent handelingswijzen. Een dergelijke handreiking kan nuttig zijn binnen de Belgische context, maar zal dan ook gebaseerd moeten zijn op de Belgische praktijk en ervaringen en tot stand gebracht moeten worden na uitvoerige consultatie van en samenwerking met Belgische hulpverleners.

Minderhedenorganisaties kunnen ook hier betrokken worden bij de ontwikkeling van dergelijke vormingen, of bij de training van professionelen. Om de kennis bij hulp- en dienstverleners op een efficiënte manier te verhogen, is het van belang dat zij in hun opleiding vertrouwd gemaakt worden met het thema en met diversiteit in het algemeen. Eengerelateerd geweld zou dan ook deel moeten uitmaken van de curricula van de verschillende opleidingen: onderwijs, politie, hulpverlening, gezondheidszorg en magistratuur.

4. Veiligheid, opvang en bescherming

4.1. Een instrument voor risicoscreening

Milde vormen van eengerelateerd geweld hebben het potentieel te evolueren naar zwaardere vormen van geweld. Het inschatten van dreiging kan van (levens)belang zijn in verschillende fasen: bij het beslissen of een meisje uit huis gehaald moet worden, bij het bepalen of bemiddeling al dan niet mogelijk is, bij het bepalen of een meisje de opvang kan verlaten, enz.. Daarom is er nood aan risicoscreening binnen tal van sectoren. Van zodra een hulpverlener, politieagent, arts, enz. weet heeft van een situatie van eengerelateerd geweld, dient deze het risico op zwaarder geweld in te kunnen schatten, zodat indien nodig de correcte maatregelen genomen kunnen worden. Het kan nuttig zijn hiertoe een instrument te ontwikkelen, naar analogie van Nederland en de UK. Het Nederlandse risicoscreening instrument werd door het Verwey-Jonker Instituut ontwikkeld voor de vrouwenopvang, met de bedoeling de aard en omvang van het gevaar vroegtijdig te kunnen inschatten. Iedere individuele instelling binnen de vrouwenopvang moet dit instrument inbedden in het organisatiebeleid, maar met het oog op vergelijkbaarheid van de resultaten werden er ook afspraken gemaakt voor de sector als geheel, en voor samenwerking met politie en andere ketenpartners. Om na te gaan of dit Nederlandse risicoscreening-instrument bruikbaar is binnen en aangepast kan worden aan een Belgische context, zal de implementeerbaarheid daarom afgetoetst moeten worden bij individuele hulpverleners, maar ook op organisatieniveau en voor de Belgische opvangsector in zijn geheel. Bij invoering moeten medewerkers terdege getraind worden in het gebruik ervan. Tot slot kan nagegaan worden of deze risicoscreening ook gebruikt kan worden binnen andere sectoren, bijvoorbeeld met het oog op bemiddeling.

De invoering van een risicoscreening-instrument dient wel met de nodige voorzichtigheid en kennis van zaken te gebeuren. Een instrument geeft immers steeds een indicatie en heeft geen absolute voorspellende waarde. De kans op valse positieven en valse negatieven is steeds bestaande. Professionelen die met een dergelijk instrument aan de slag gaan, dienen hier een grondige vorming rond te krijgen.

4.2. Anonieme opvangplaatsen en aangepaste hulpverlening aan minderjarigen

Heel veel respondenten wijzen op een algemeen tekort aan opvangplaatsen voor slachtoffers van geweld. Doorgaans is er geen plaats meer in een vluchthuis en kan men slachtoffers ook geen opvang bieden. Het is echter niet altijd duidelijk of er sprake is van een tekort dan wel van een slechte coördinatie van de opvangcapaciteit.

Voor slachtoffers van eengerelateerd geweld is er nood aan geanonimiseerde opvangplaatsen, zowel voor volwassenen, maar in het bijzonder ook voor minderjarigen. Dit komt als een belangrijk aandachtspunt in deze studie naar voor.

Vooraf naar minderjarigen toe is (anonieme) hulpverlening een probleem, aangezien zij enkel kunnen geplaatst worden in voorzieningen binnen de Bijzondere Jeugdzorg, waarvan de adressen bekend zijn. Binnen de werking van de Bijzondere Jeugdzorg worden ouders ook steeds ingelicht, wat in gevallen van eengerelateerd geweld een escalatie in de hand kan werken. De hulpverlening aan jongeren dient aangepast te worden aan de noden van minderjarigen die slachtoffer zijn van eengerelateerd geweld.

4.3. Multidisciplinariteit en diversiteit in het team als meerwaarde

De opvangplaatsen voor slachtoffers van eengerelateerd geweld kunnen geïntegreerd worden binnen bestaande voorzieningen voor huiselijk geweld. Daarbinnen kan voorzien worden in een gespecialiseerd team met als doel slachtoffers van eengerelateerd geweld de specifieke ondersteuning te bieden waar ze nood aan hebben. Multidisciplinariteit en diversiteit in het team bieden hierin een duidelijke meerwaarde. Een minderjarig vrouwelijk slachtoffer zal zich misschien comfortabeler voelen bij een vrouwelijke hulpverlener, terwijl de vader misschien een mannelijke gesprekspartner verkiest.

De aanwezigheid van vrouwelijke hulpverleners uit minderhedengemeenschappen binnen zo'n gespecialiseerd team kan tot voordeel hebben dat vrouwelijke slachtoffers in contact komen met vrouwen uit hun eigen gemeenschap die leidersposities bekleden. Zij kunnen functioneren als rolmodel waaraan deze vrouwen zich kunnen spiegelen. Tot slot dienen medewerkers flexibel en bevoegd te zijn om ook zelf naar cliënten toe te gaan wanneer de (veiligheid)situatie dit vereist.

4.4. Een holistische benadering

Eengerelateerd geweld kan een zeer zware impact hebben op het leven van een slachtoffer. Soms zien slachtoffers geen andere mogelijkheid dan te breken met hun familie. Dit heeft niet alleen sociale en emotionele implicaties, maar ook economische. Slachtoffers hebben dan ook nood aan ondersteuning op verschillende terreinen in hun leven. Naar analogie met de opvangplaatsen in het Verenigd Koninkrijk dient men de opvang te benaderen vanuit een holistische visie. Deze vertaalt zich in een multidisciplinaire equipe, die naast opvang bijvoorbeeld ook psychologische ondersteuning, therapie en maatschappelijke begeleiding en juridisch advies aanbiedt.

4.5. Daderhulpverlening

Naast voorzieningen voor de slachtoffers van eengerelateerd geweld, is het ook belangrijk opvang en een degelijke begeleiding te voorzien voor de daders. Op die manier kunnen daders tot inzicht komen waardoor toekomstig geweld kan vermeden worden.

Hierbij dienen we ook op te merken dat het niet altijd evident is om te bepalen wie dader en wie slachtoffer is. Daders zijn in zekere zin ook soms slachtoffer, bijvoorbeeld wanneer ze gedwongen worden geweld uit te oefenen op een familielid. Ook in deze zin is het met andere woorden erg belangrijk een gedegen ondersteuning te bieden naar 'daders' van eengerelateerd geweld.

4.6. Doorstroming in de opvang en nazorg

Situaties van eengerelateerd geweld kunnen steeds, zelfs na jaren, weer opklaaien. Het is belangrijk een vorm van contact te onderhouden met slachtoffers, en hen ook op lange termijn te volgen. Bovendien moeten slachtoffers bij het verlaten van hun familie vaak helemaal opnieuw beginnen. Na het verlaten van de opvang staat hen meestal nog een moeilijke periode te wachten waarin zij een nieuw leven moeten opbouwen. Een vorm van doorstroming naar analogie met het 'Doorstroomhuis' in Nederland kan de overgang van een verblijf in de opvang naar een meer zelfstandig bestaan vergemakkelijken.

5. Specifieke interventies

5.1. Interculturele bemiddelaars/bemiddeling

Om tot compromissen en geweldloze oplossingen te komen in zaken van eengerelateerd geweld, kan men opteren voor het inzetten van interculturele bemiddelaars. Om de gevaren van bemiddeling in situaties van geweld te beperken, is het aan te bevelen bemiddeling in te zetten wanneer er nog geen sprake is van geweld, ter preventie van een gewelddadige escalatie. Soms kunnen personen uit de gemeenschap erg geschikt zijn om deze rol te vervullen, maar soms kan dit ook gevaarlijk zijn, bijvoorbeeld wanneer er een risico bestaat dat zaken bekend raken in de gemeenschap. Buiten de gemeenschap kan de politie bijvoorbeeld een bemiddelende functie hebben, door het gezag en de autoriteit die zij binnen sommige gemeenschappen hebben. Maar ook het netwerken binnen de verschillende gemeenschappen, bijvoorbeeld door wijkagenten, kan een soort bemiddelend effect hebben, in een preventieve fase, en zorgt er ook voor dat er al vertrouwen bestaat op het moment dat zich een conflict voordoet.

Er dienen bemiddelaars van zowel buiten als binnen de gemeenschap te worden opgeleid, zodat slachtoffers de keuze hebben om al dan niet iemand van hun eigen gemeenschap als bemiddelaar aan te stellen.

Omwille van mogelijke machtsverschillen tussen de verschillende partijen, bijvoorbeeld in het geval van een minderjarig meisje en haar ouders, is het van belang het gevaar zeer goed in te schatten via een risicoscreening, vooraleer de partijen samen te brengen via bemiddeling.

5.2. In kaart brengen en inzetten van brugfiguren

Vaak zijn er binnen gemeenschappen personen aanwezig die een brugfunctie vervullen, en bemiddelend of preventief tewerk gaan. Het kan nuttig zijn via netwerking een zicht te krijgen op brugfiguren die bestaan binnen bepaalde gemeenschappen en die eventueel een rol kunnen spelen in het oplossen van conflicten. Daarnaast zijn er ook organisaties die een aantal belangrijke probleemoplossende taken verrichten. Denken we bijvoorbeeld aan de Ondersteuningsteams voor Allochtonen (OTA) in Vlaanderen. Zij ondersteunen hulpverleners die minderjarigen begeleiden en verrichten werk op vlak van advies, informatie, coaching, conflictbemiddeling, deskundigheidsbevordering en signalering. Dergelijke nuttige initiatieven zouden ondersteund en gestimuleerd kunnen worden. Het is van groot belang te zorgen voor ondersteuning aan en capaciteitsopbouw bij zelforganisaties en sleutelfiguren, die deze thema's bespreekbaar willen maken binnen hun gemeenschappen

5.3. Netwerken uitbouwen met betrokken diensten in het buitenland

In situaties van uithuwelijking bestaat er een grote kans dat men het slachtoffer meeneemt naar het land van herkomst om daar te huwen. Ook kan het gebeuren dat een toekomstig slachtoffer in het land van herkomst om het leven wordt gebracht. Eens slachtoffers in het buitenland zijn kunnen Belgische politiediensten vaak nog maar weinig doen. Het is daarom belangrijk om goede contacten uit te bouwen met verschillende landen waar dergelijke situaties zich kunnen voordoen, naar analogie met de politie in het VK. Wanneer politiediensten, indien de situatie hierom vraagt, contact kunnen opnemen met betrouwbare referentiepersonen, kan er (sneller) geïntervenieerd worden.

Het kan ook van belang zijn contacten uit te bouwen met Europese landen om (mogelijke) slachtoffers die gevlucht zijn of achtergelaten zijn te traceren, of om een gezamenlijk beleid uit te bouwen en goede praktijken uit te wisselen.

6. Bestrafing

6.1. Consequente bestraffing van daders

Indien preventie en behandeling niet helpen of afdoende zijn dient het justitiele systeem ingeschakeld te worden ter bestraffing van het fenomeen (cf. subsidiariteit van het strafrecht), zeker indien het om ernstige misdrijven gaat. Eergerelateerd geweld is een geweldsdelict en dient als zodanig bestraft te worden. Het is belangrijk dat daders van eergerelateerd geweld gestraft worden voor hun daden, zodat het duidelijk wordt naar de gemeenschap toe dat eergerelateerd geweld of geweld in het algemeen niet kan en niet getolereerd wordt. Gezien de brede discretionaire beslissingsruimte die de strafwet vandaag toelaat, lijkt het invoeren van specifieke wettelijke verzwarende of verzachtende omstandigheden ons niet aangewezen of gewenst. Aangezien geweld in alle vormen strafbaar is in België, behoeft dit geen aanpassing van de strafwet. Wel dient de strafwet consequent toegepast te worden, zodat een gevoel van straffeloosheid bij de gemeenschappen en in de samenleving wordt vermeden.

6.2. Inzetten getuigen-deskundigen

Naar analogie met het Verenigd Koninkrijk kan het nuttig zijn om tijdens rechtszaken een beroep te doen op getuigen-deskundigen, die als expert kunnen optreden om bijvoorbeeld bepaalde zaken betreffende eergerelateerd geweld of bepaalde culturele aspecten te verduidelijken.

7. Tot slot

In dit onderzoek hebben we gestreefd naar een brede verkenning van de problematiek en de aanpak van eergerelateerd geweld. Diverse sporen komen naar voren die, zoals hierboven aangeven, verdere aandacht vereisen. Daarnaast is specifiek en diepgaand onderzoek noodzakelijk wat betreft:

_ Het evalueren van lokale initiatieven op hun effectiviteit, toepasbaarheid en implementeerbaarheid in andere locaties.

_ Het aftoetsen van de effectiviteit en werkbaarheid van in het buitenland ontwikkelde detectie- en screeningsinstrumenten, hun aanpassing aan de Belgische context en het uittesten en evalueren van de ontwikkelde instrumenten.

_ Het implementeren van een degelijke registratie van eergerelateerd geweld, op basis van een eenduidige werkdefinitie.

_ Het maximaal betrekken van migrantenorganisaties en diverse groepen binnen gemeenschappen bij de uitwerking en implementatie van het beleid.

_ Het concreet vormgeven van sensibilisering binnen diverse sectoren

_ De specificiteit van de Brusselse context, die mogelijk een specifieke aanpak vereist